

просветно дело

СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

3
2025

**PROSVETNO
DELO**

JOURNAL FOR THEORY AND PRACTICE OF THE EDUCATION

СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

год. LXXVIII

**просветно
дело**

Скопје, 2025

Издава: Здружение за теорија и практика на образованието „ОБРАЗОВНИ РЕФЛЕКСИИ“ - Скопје

Списанието започна да излегува како весник од 1945 година под име „Просветно дело“, а како списание започна да излегува од 1947 година со истото име.
Прв уредник на списанието беше Блаже Конески.

* * *

Претплатата се испраќа на:
Здружение за теорија и практика
на образованието
„ОБРАЗОВНИ РЕФЛЕКСИИ“,
ж-сметка: 300 0000035805 97
Комерцијална банка АД Скопје
со ознака ЗА СПИСАНИЕТО

* * *

***Списанието излегува во пет
броја годишно.
Ракописите не се враќаат.
Претплатата трае се додека не
се откаже и тоа најдоцна во
декември тековната година.***

* * *

ИЗДАВАЧ

Здружение за теорија и практика
на образованието
„ОБРАЗОВНИ РЕФЛЕКСИИ“
Скопје, Македонија

ГЛАВЕН УРЕДНИК

Проф. д-р Никола Петров

РЕДАКЦИЈА

проф. д-р **Зорица Станисављевиќ-Петровиќ**,
Србија
проф. д-р **Иван Фербержер**,
Словенија
проф. д-р **Наталија Сафонова**,
Русија
проф. д-р **Садета Зекиќ**,
БИХ
проф. д-р **Фатбарда Ѓини**,
Албанија
проф. д-р **Раденко Круљ**,
Косово
проф. д-р **Анжела Николовска**,
Македонија
проф. д-р **Васил Дрвошанов**,
Македонија
проф. д-р **Томислав Таневски**,
Македонија
Ѓорѓи Илиевски,
Македонија

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

проф. д-р Томислав Таневски

e-mail: obrazovni_refleksii@hotmail.com

ПРОСВЕТНО ДЕЛО

3 2025

списание за теорија и практика на образованието

UDK- 37 ISSN 0350-6711

год. LXXVIII стр.1-

Д-р Сања ГАЦОВ	5	НАСТАВНИКОТ КАКО КРЕАТОР НА НАСТАВАТА ВО 21 ВЕК
Д-р Оливер ЦАЦКОВ	18	КАКО СЕ РАЗВИВАЛА МАКЕДОНСКАТА ДРАМСКА ЛИТЕРАТУРА ДО КРАЈОТ НА ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА
Д-р Ѓорѓина ЌИМОВА	26	ЗГОЛЕМЕНА ПОТРЕБА ОД АКЦИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО
Катарина ВУЧКО Д-р Дамир МИХОЛИЌ	32	ВЛИЈАНИЕТО НА МУЗИКАТА И РЕЛАКСАЦИЈАТА ВРЗ АНКСИОЗНОСТА ПРИ ПОРОДУВАЊЕ
М-р Ристо КОСТУРАНОВ	53	АКРЕДИТАЦИЈАТА И ЕВАЛУАЦИЈАТА КАКО ПРОЦЕС ЗА КВАЛИТЕТНО ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ
Д-р Васил ДРВОШАНОВ	68	ТУРЦИЗМИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА ТОПОНИМИЈА – Трет дел
Д-р Васил ДРВОШАНОВ	101	МУЗИЧКИ ТРЕТМАН – Трет дел

PROSVETNO DELO

3 2025

Magazine for theory and practice in education

UDK- 37 ISSN 0350-6711

year. LXXVIII p.1-

Ph.D. Sanja GACOV	5	THE TEACHER AS A CREATOR OF TEACHING IN THE 21ST CENTURY
Ph.D. Oliver CACKOV	18	HOW MACEDONIAN DRAMATIC LITERATURE DEVELOPED UNTIL THE END OF WORLD WAR I
Ph.D. Gjorgjina KIMOVA	26	INCREASED NEED FOR ACTION RESEARCH IN EDUCATION
Katarina VUCKO Ph.D. Damir MIHOLIC	32	INFLUENCE OF MUSIC AND RELAXATION ON PREGNANCY ANXIETY
MA Risto KOSTURANOV	53	KEY STRATEGIES THAT WILL HELP IMPROVE AIR QUALITY IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA - Part One
Ph.D. Vasil DRVOSHANOV	68	TURCISMS IN MACEDONIAN TOPONYMY – Third Part
Ph.D. Vasil DRVOSHANOV	101	MUSIC TREATMENT – Third Part

Д-р Оливер ЦАЦКОВ
Факултет за образовни науки,
Универзитет Гоце Делчев Штип

**Прегледно-
научен труд**

“ПРОСВЕТНО ДЕЛО“
LXXVIII,3,2025
UDK
821.163.3-2(091)

КАКО СЕ РАЗВИВАЛА МАКЕДОНСКАТА ДРАМСКА ЛИТЕРАТУРА ДО КРАЈОТ НА ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Апстракт: Развојот на македонската книжевна литература до крајот на Првата светска војна претставува сложен и постепен процес, обележан со културни, политички и општествени предизвици. Во услови на туѓа власт, отсуство на официјално признаен литературен јазик и постојани притисоци врз националниот идентитет, книжевното творештво на Македонците се оформувало како средство за духовно опстанување и национално освестување. Иако во овој период сè уште не постои стандардизиран македонски литературен јазик, се развива богата ракописна и усна традиција, а појавата на првите автори што пишуваат на народен говор означува значаен чекор кон оформување на современата македонска книжевност. До 1918 година се создава основата врз која ќе се изгради понатамошниот литературен развој, со што овој период добива особено значење во културната историја на Македонија.

Преродбата на македонскиот народ во однос на другите балкански народи започнала релативно доцна. Ова се должи исклучиво поради политичко-економските услови во кои живееле македонците. Политичкото османско владеење се изразуvalo преку најпримитивни облици. Благодарейќи на својата карактеристична географска положба “болниот од Босфор” со помош на

високо развиените европски земји, кои поради свои лични интереси ја помагале Турција по секаква цена настојувал да го задржу својот европски дел, особено Македонија. Европската дипломатија несебично и излегувала во пресрет. Можеби, зборовите на Петар Петровиќ Његош упатени од еден англиски лорд во Неапол 1851 година, се најдобра илустрација за ваквото камелеонско држење на Европа кон балканските неослободени земји: “За тоа најмногу треба да се заблагодариме на вашите земјаци, господине, кои и мртвата турска рака ја држат под гушата наша.”¹ Една по една балканските држави се ослободиле Србија, Грција, Бугарија, а на Турција и останале единствено Македонија и Албанија. Другото владеење- духовното нималку не се разликувало од споменатото политичко-економско. Ослободените балкански држави настојувале со безскрупулозни методи и засилена пропаганда да го привлечат во своите сфери на културни влијанија. Во прво време, во 60-те и 70-ти години во 19-от век најсилна била грчката пропаганда која се спроведувала преку Цариградската Патријаршија. Со укинувањето на Патријаршијата, со исти методи и цели, нималку не заостанувала бугарската пропаганда преку Егзархијата во остварувањето на истите цели, денационализација и асимилација на македонското население. Егзархијата била ефикасен инструмент преку која Бугарија успешно ги реализирала своите шовинистички аспирации. Во последните децении на 19-от век се посилено се чувствувало влијанието на српската држава. Ваквата состојба довела по прашањето на јазикот, основниот белег на националната индивидуалност, да се издвојат повеќе ставови. Дури и по создавањето на МРО 1893 година која го покажала степенот до кој стигнала македонската национална свести која покажала цела политичка зрелост по прашањето за политичкото ослободување на македонскиот народ со свои внатрешни сили во однос на јазикот имала специфична неотпорност давајќи предност на политичката борба. Но, дека борбата за јазик била неделива од борбата за ослободување, покажала книгата на Крсте Петоков Мисирков „За македонските работи“. Во последната статија од оваа книга Мисирков го изнел своето

---

¹ Ненадович Љубомир, Избрана дела, Народна књига, Београд, 58.

високо мислење за јазикот и ги поставил основите на современиот македонски културен јазик. Сфаќањата на Крсте Мисирков не нашле своја реализација во почетокот на овој век. Немало ни најелементарни услови за да може македонскиот народ да го активира својот духовен живот. Тоа особено се однесувало на периодот по 1913 година кога се оствариле предвидувањата на овој македонски деец дека: “Не Русија и Австро-Унгарија се непријатели на Македонија туку Бугарија, Грција и Србија.”² Односно кога апетитите на трите балкански земји биле задоволени со распарчувањето на македонскиот интегритет. Со тоа биле загубени и минималните услови за изградба на македонска национална култура. Македонскиот „јазик реакционерните великодржавни кругови во трите балкански земји сакаат да го избришат одразот на јазиците.”³ Своите творечки активности, најмалку изразени во уметничкиот збор, македонските писатели биле приморани да ги развиват на други јазици. Најмногу на бугарски и српски. Тоа всушност, претставува своевидна трагедија, болна вистина за едно национално уметничко постоење. Во 20-от век македонскиот народ влегол со нови сознанија за себе и својот живот. Тоа најмногу се должи на брзиот растеж на националната свест на македонскиот човек и преставата за својата самобитност. Најпозитивна придобивка од овој процес била создавањето на ВМРО, политичка организација која имала историска цел-ослободување на Македонија од Османлиите со сопствени сили, истовремено спротиставувајќи се на безскрупилозните аспирации на владеачките елити на трите соседни земји: Бугарија, Србија и Грција. Стремежите на оваа по квалитет ново време најсилен израз нашле во револуционерната и уметнички разновидна работа на Јордан поп Георгиев, познат по псевдонимот Чернодрински. На младиот македонски емигрант во Бугарија не му останала непозната дејноста на македонските интелектуалци насобрани околу листот “Лоза”, се воодушевувал од идеалите на „младата македонска литературна дружина“- (1892) година подоцна обновена од Коста Шахов како „Млада

---

² Крсте Мисирков, За македонските работи, Кочо Рацин, Скопје, 1953.

³ Блаже Коневски, Граматика на македонскиот литературен јазик, Просветно дело, Скопје.

македонска дружина“(1894) , цврсто застанала на позициите на ВМРО,а социјалистичките идеи му биле блиски и разбирливи. Сите овие моменти заедно оформуваат комплетна личност која многу ја задолжила македонската литература,особено драмската. Она што како појдовност го зацртап Јордан Хаџи Константинов-Џинот, својата потполна физиономија добило во драмските резултати на Војдан Чернодрински.

Првите обиди на неговата драмска работа се врзани за кружокот „Македонски заговор“ формиран во есента 1894 година во Првата машка гимназија во Софија од ученици Македонци. Оваа дружина започнала да ги изведува сценски и првите драмски остварувања на нејзиниот организатор.

„Македонски заговор“ е,всушност, она првичното скалило без кое не може да се разбере,а ни докрај да се согледа монументот што зад себе го остави Чернодрински. Сценските творби на Чернодрински настанати помеѓу 1895-1905 година (Дрварите, Робот и Агата, Механата, Мајсторите и Крвава Македонска свадба) ја одбележуваат втората фаза во развојната врвница во македонската драмска литература.За разлика од моралистичко-дидактичките дијалогизирани текстови на Џинот, драмите на Војдан Чернодрински од овој период и драмата на Марко Цепенков - „Црне Војвода“ ги содржат во себе најбитните одлики на овој литературен жанр. За првпат македонската литература доби драма во нејзиниот вистински облик. Тоа особено се однесува на најпопуларната драма на Чернодрински “Македонска крвава свадба“ објавена и изведена во 1900 година во Софија. Замислена како ангажирана драма да користи на писателовата татковина да актуелизира и да наметне политичка теза и мисла,да открие и да покажи пред светот реална животна состојба на еден народ,таа ги надмина сите очекувања дури и на самиот писател.Впрочем како драмската така и целокупната револуционерна и политичка активност на Чернодрински тешко може да се разгледува надвор од работата на кружокот на младите македонски гимназисти „Македонски заговор“, кој развивал активност во рамките на обновената „млада македонска дружина“. Овој кружок со сите свои форми на културно-просветно дејствување,го фиксира оној историски

момент за кој може да се тврди дека го обележува почетокот на македонскиот театар и пошироко на македонската литература воопшто. Драмска насоченост „македонски заговор“ добил посебно кога ставена во констелација на разединета политичка емигрантска клима „Млада македонска дружина“ престанале со работа. Ориентацијата кон драмската уметност на кружокот добила такви размери што прераснал во прв македонски театар. Актерите на оваа дружина биле: „Војдан поп Георгиев, Марко Бошнаков, Филе Филев, Крсто Јосифов, Димитар Лимончев, Христо Киров, Наум и Методи Џерови и Пантон Сеизов. Некои од нив, заедно со ученичките: Марија Лесева и Р. Балаџиев, според спомените на Војдан Чернодрински објавени во „Македонски вести“ во пет продолженија, почнувајќи од бр. 70 година. II од 10.2 1936 година на, 2.2 1895 година во салонот на „Славјанска беседа“ извеле имопзантна литературно музичка вечер на која биле изведени и драмите едночинки на Војдан Чернодрински: „Дрварче“ и во „Механата“. Токму на оваа изведба и за оваа година (1895) се врзува и рожбата на македонскиот театар. Во книжевната историја за развојот на македонската драма се спомнува и пиеската на Чернодрински „Македонско востание“ за која нема научна потврда дали навистина постоела. Овие млади ентузијасти на чело со Чернодрински, својата активност ја одвивале се до 1897 година кога „Македонски зговор“ престанал да работи. По три годишен престој во странство, Чернодрински со некој од членовите на „Македонски заговор“ во 1900 година во Софија започнале со подготовките на неговата нова драма „Македонска крвава свадба“, најдоброто остварување на писателот, драма со огромен број на изведби. Со оваа драма може да се согледат теоретските можности на нејзиниот автор. По многу перипетии и искушенија, „Македонска крвава свадба“ ја доживеала својата премиерна изведба на 7 февруари 1900 година, исто така во салонот на „Славјанска беседа“. Во триумфот што ја постигнала оваа драма неможел да поверува и самиот писател. До 2 декември 1900 година „Македонска крвава свадба“ имала уште две изведби. Каков бил одзивот на драмата го потврдува фактот дека веднаш по премиерата било објавено и

нејзиното прво издание⁴ Оваа драма 1907 година го доживеала второто, а во 1928 година и своето трето издание. Во 1936 година драмата ја објавиле и македонските иселеници во Соединетите Држави, а во 1969 година ја објавила и “Просвета,, од Скопје. Покрај водечката интен-ција на писателот, со драмата ја разбудил и македонската национална свест, таа преставува и драмско дело со исклучи-телни уметнички квалитети. Иако во предговорот на второто издание на својата драма самиот писател напишал дека „ Особени качества јас сам лично не наоѓав и не наоѓам во тој скроман труд“, сепак драмата која за неполни седум години имала над илјада сценски изведби и без прекин живее и по седумдесет и пет години на театарските сцени е резултат кој би го посакал секој автор. Колку и да не може да се избегне впечатокот дека драмата е пишувана од писател кој немал навлезено во финесите на драмската вештина, сепак оценувана и од аспект на нејзината композициско-структурална и нејзините драмско содржински ефекти, уметничките вредности на „Македонска крвава свадба “ се неоспорни. Историското значење на оваа драма се огледа и во друг момент - во неа Војдан Чернодрински вовел десет народни песни, цели лирски фрагменти со кој започнал процес кој својот најсилен одблесок го добил во третата фаза од развојот на македонската драма во творечката активност на македонските писатели во периодот помеѓу двете светски војни: Васил Иљовски, Антон Панов и Ристо Крле. И конечно, токму успехот на драмата го натерало Чернодрински да го продолжи одново животот на “Македонски заговор“ но овој пат под ново име: “ Македонска драматическа трупа-Скрб и Утеха (1901) што преставува вистински македонски модерен театар, културна институција која во континуитетот на развојот на македонската драма има многу значајно место. Првата драмска изведба на артистите од „Скрб и утеха“ меѓу кои биле и самиот автор и неговата сопруга била на 13 мај 1901 година и тоа со драмата “Македонска крвава свадба“. Покрај оваа драма во репертоарот на оваа трупа биле и пиесите: “ Робот и агата“ (драма во 5 дејствија) “ Од главата си патиме“ (трагедија

---

⁴ Војдан Чернодрински, Македонска крвава свадба и трагедија во 5 дејствија на македонски говор, Печатница на Јанко Петков, Софија, 1900.

во три дејствија), “Зло за зло” од Војдан Чернодрински, “Револуционер” од Д.Динев, “Прилепските светци” од А. Страшимиров. Македонскиот театар „Скрб и утеха“ веќе во наредните години 1902-1903 и 1904 година не само што имал престапи не само имал престапи во сите поголеми и помали градови во Бугарија, туку со драмата „Македонска крвава свадба“ театарот постигнал впечатлив успех и во Србија. За гостувањето на овој театар во Белград д-р Воислав Илиќ во трудот „За првиот приказ на драмата од Војдан Чернодрински “Македонска крвава свадба“ во српскиот печат, прочитана на 5-те Рацинови средби во Велес 1968 година меѓудругите одгласи на оваа изведба во српскиот печат го цитира и извештајот на рецензентот на листот „Штампа“ (година I бр.326 од 1903 година) во кои пишува дека “комад је одигран са толико топлине, с` толико преданости животу који се слика, да би свака хвала коју би упутио на адресу ове одличне младе трупе македонског позоришта, била мала. Со својот интензивен театарски живот „Скрб и утеха“ продолжила до 1904 година, а само една година подоцна 1905 година Чернодрински во Софија формирал нова дружина „Македонско-одрински театар“ меѓу македонската емиграција во Бугарија во првата деценија на 20-от век се чувствувал засилен интерес кон театарската уметност, за што зборува постоењето на повеќе театарски организации. Од нив најпозната била “Слобода” која дејствувала паралелно со “Скроб и утеха” и која има осведочено место во развојот на македонскиот театар. Во првата деценија на 20-от век се до 1913 година силен драмски и театарски импулс се чувствувала и во самата Македонија. По повод прославата на денот на Кирил и Методиј во Смилево има реализирано сценска престава и театарот во манастирот “Јован Бигорски” формиран 1907 година од јероѓаконот И. Христов. Во изведбите на овој театар според академикот Васил Иљовски, од кој првата е реализирана на 3 февруари 1903 година, не доминирале само текстовите со религиозен карактер туку и текстови од секојдневниот, обичен живот. Богатството на овој театарски живот не бил потполн ако кон него не се придружи и драмската активност на Чернодрински од јули 1909 до 1910 година во Солун.

За тие неколку месеци во исклучително тешки услови покрај „Македонска крвава свадба“ тој реализирал уште 4-5 пиеси.

Oliver CACKOV, Ph.D.

HOW MACEDONIAN DRAMATIC LITERATURE DEVELOPED UNTIL THE END OF WORLD WAR I

Abstract: The development of Macedonian literature until the end of the First World War was a complex and gradual process, marked by cultural, political, and social challenges. In conditions of foreign rule, the absence of an officially recognized literary language and constant pressures on national identity, the literary creativity of the Macedonians was formed as a means of spiritual survival and national awareness. Although in this period there is still no standardized Macedonian literary language, a rich manuscript and oral tradition is developing, and the emergence of the first authors writing in the vernacular marks an important step towards the formation of modern Macedonian literature. By 1918, the foundation on which further literary development would be built was created, which gave this period a special significance in the cultural history of Macedonia.

Литература

- 1 **Јелавич, Барбара.** *Историја на Балканот*. Т. 1–2. Кембриџ: Cambridge University Press.
2. **Катарџиев, Иван.** *Политичкиот развој на македонскиот народ*. Скопје: Култура.
3. **Кепески, Круме.** *За македонскиот литературен јазик*. Скопје.
4. **МАНУ (Македонска академија на науките и уметностите).** *Историја на македонскиот народ*, т. 2.
5. **Пенушлиски, Кирил.** *Македонската книжевност во 19 век*.
6. **Ристовски, Блаже.** *Македонскиот народ и македонската нација*. Скопје: Мисла.
7. **Саздов, Томе.** *Историја на македонската книжевност*.

просветно дело

СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

LXXVIII
ГОДИНА
СКОПЈЕ

ОБРАЗОВНИ РЕФЛЕКСИИ
ЗДРУЖЕНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА
НА ОБРАЗОВАНИЕТО

UDK = 37
ISSN 0350-6711